

Inspectierapport

Instandhouding rijksmonumenten
Gemeente Vianen

Erfgoedinspectie / Monumenten

September 2007

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Kenschets gemeente Vianen	9
2.1	Kengetallen	9
2.2	Actoren	11
3	Bevindingen en aanbevelingen	13
3.1	Domein resultaten	13
3.2	Domein effectiviteit	14
3.3	Domein waarborg	20
4	Samenvatting	25
	Bijlage 1: Geraadpleegde documenten	29
	Bijlage 2: Waarderingskader	31
	Wettelijke basis	31
	Actoren en verificatoren in de inspectie	32
	Indeling van het waarderingskader	33
	Normering	33
	Toelichting op de drie domeinen	34
	DOMEIN: RESULTATEN	37
	DOMEIN: EFFECTIVITEIT	38
	DOMEIN: WAARBORG	40
	Bijlage 3: Afkortingen	43
	Colofon	45

Dit rapport gaat over de inspectie die de Erfgoedinspectie / Monumenten heeft uitgevoerd naar de stand van zaken in de monumentenzorg in de gemeente Vianen. De inspectiebezoeken vonden plaats op 9 en 10 juli 2007.

Gemeentelijke inspectie

De sector Monumenten van de Erfgoedinspectie ziet toe op de naleving van de Monumentenwet 1988, waar het gaat om rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. Daartoe verricht zij verschillende soorten inspecties met als doel te rapporteren over de kwaliteit van de monumentenzorg.

Een van de soorten inspecties is de zogenoemde gemeentelijke inspectie. Een dergelijke inspectie vindt in de regel in één gemeente plaats en bestaat uit een analyse van vooraf te bestuderen documenten en een inspectiebezoek waarbij gesprekken met verschillende actoren plaatsvinden en enkele recent gerestaureerde monumenten of bouwprojecten in beschermde gezichten worden bezocht. Een inspectie wordt afgerond met een rapportage aan het gemeentebestuur, die ook zal worden gepubliceerd op de website van de Erfgoedinspectie.

In deze gemeentelijke inspectie ligt de focus op het hoofdstuk 'instandhouding'; daarvoor is de gemeente de belangrijkste geïnspecteerde. De gemeente heeft immers ingevolge de Monumentenwet 1988 de eerstelijns taken en bevoegdheden op het gebied van de instandhouding van rijksmonumenten. Naast het gemeentebestuur en zijn medewerkers spelen ook andere betrokkenen een rol. Zo vinden ook gesprekken plaats met de lokale monumentencommissie, met de regioconsulenten van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) en met historische verenigingen. De gemeente wordt dus niet alleen geïnspecteerd als bestuurlijke eenheid, maar vooral als entiteit, als gebied waarbinnen verschillende betrokkenen actief zijn.

Waarderingskader

Ten behoeve van de inspecties op het gebied van instandhouding van monumenten, heeft de Erfgoedinspectie een waarderingskader ontwikkeld. Dit is gebeurd in samenspraak met betrokkenen in het monumentenveld in een daartoe ingestelde klankbordgroep¹.

Dit waarderingskader geeft de contouren aan waarbinnen een inspectie plaatsvindt. In de waarderingskaders heeft de Erfgoedinspectie kwaliteitskenmerken opgenomen die aangeven waaraan een goede monumentenzorg moet voldoen.

¹ Deze klankbordgroep is samengesteld uit deskundigen vanuit de Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW, de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, de Federatie Grote Monumentengemeenten, het overleg van Provinciale Steunpunten Monumentenzorg en het Nationaal Contact Monumenten.

Het waarderingskader bevat drie domeinen waaronder 17 kwaliteitskenmerken zijn samengebracht.

Uitgangspunt bij het waarderingskader is toetsing op de naleving van de Monumentenwet 1988 in de ruimste zin van het woord. De drie domeinen zijn gericht op 'resultaten' (het bestand aan monumenten wordt zorgvuldig in stand gehouden), 'effectiviteit' (het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig) en 'waarborg' (de zorg voor de monumenten is verzekerd). Het waarderingskader is bijgevoegd als bijlage bij dit rapport.

Opzet van de inspectie

De opzet van de inspectie is als volgt:

1. Als eerste actie vindt een analyse van beleidsdocumenten plaats die vooraf, op verzoek van de Erfgoedinspectie, door de betreffende gemeente zijn toegestuurd;
2. Vervolgens wordt een selectie gemaakt van maximaal zes recente restauratieprojecten in de gemeente, waarvan specifieke vooraf toegestuurde documenten worden bestudeerd;
3. In de gemeente worden gesprekken gevoerd met diverse betrokkenen om een zo compleet mogelijk beeld van de kwaliteit van de monumentenzorg ter plaatse te verkrijgen. Het betreft gesprekken met de portefeuillehouder en de beleidsambtenaar voor monumentenzorg, andere ambtenaren betrokken bij monumentenzorg, de monumentencommissie, de regioconsulent van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, de consulent van de provincie (indien van toepassing) en vertegenwoordigingen van historische groeperingen;
4. De onder stap 2 genoemde restauratieprojecten worden ter plaatse bezocht als een 'reality check' en er wordt gesproken met de betrokken eigenaren en hun architecten of aannemers;
5. Alle verzamelde gegevens worden verwerkt en gewaardeerd.

Het inspectieonderzoek leidt vervolgens tot dit rapport, dat eerst in conceptvorm naar de gemeente is gestuurd ter bespreking en verifiëring van feitelijke gegevens. Na verwerking van eventueel commentaar stelt de Erfgoedinspectie het definitieve rapport op. Het gemeentebestuur krijgt hiermee een overzicht van de kwaliteit van de monumentenzorg in zijn gemeente, gemeten naar het moment. Het rapport kan gebruikt worden om betrokkenen te informeren, beleid bij te stellen en interne verbeteringen uit te zetten. Op deze wijze wil de Erfgoedinspectie de gemeente stimuleren een kwalitatief zo goed mogelijk monumentenbeleid te voeren.

Leeswijzer

Het document is als volgt opgebouwd: hoofdstuk 2 gaat in op het profiel van de gemeente, inclusief een beschrijving van de actoren die in die gemeente werkzaam zijn. In hoofdstuk 3 worden de bevindingen met betrekking tot beleid en uitvoering uitgewerkt per domein. Per onderdeel worden waar mogelijk aanbevelingen ter verbetering gedaan. Deze aanbevelingen zijn gericht aan de gemeente, omdat daar de mogelijkheden en de bevoegdheden liggen om de verbeterpunten uit te voeren en/of te coördineren. Alleen onder de paragraaf *Advisering* zijn de aanbevelingen niet aan de gemeente maar aan het betreffende adviesorgaan gericht.

Tenslotte worden in hoofdstuk 4 de bevindingen en de aanbevelingen samengevat.

Het document wordt afgerond met een drietal bijlagen: een overzicht van geraadpleegde documenten, het Waarderingskader (met toelichting) dat gehanteerd is bij de inspectie, en een lijst met gebruikte afkortingen.

In dit hoofdstuk wordt de situatie in de gemeente Vianen beschreven voor zover deze van toepassing is op de monumentenzorg. Naast een korte ruimtelijk-historische beschrijving van het grondgebied van de gemeente wordt in kengetallen en in een opsomming van actoren een beeld gevormd van de belangrijkste randvoorwaarden voor de monumentenzorg in Vianen.

Vianen is ontstaan in de tweede helft van de dertiende eeuw nabij het kasteel van de heer van Vianen, aan de zuidelijke oever van de Lek. In 1335 – '36 ontving Vianen stadsrechten. Met de bouw van de stadsmuur, kort hierop, kreeg de stad haar huidige min of meer vierkante aanleg met de Voorstraat als centrale as. Na sloop van het oude kasteel, verrees in de noordwesthoek vanaf 1370 een nieuw kasteel: Batestein (gesloopt in 1829). Van 1414 tot 1795 was Vianen een vrijstad, eerst als bezitting van de familie Van Brederode en na 1725 van de Staten van Holland. In het midden van de zestiende eeuw ontstond aan de rivierzijde, noordelijk van de stad, een uitbreiding; de Buitenstad. In 1825 werd aan de oostzijde van de stad het Zederikkanaal gegraven (in 1883 – '93 omgevormd tot het Merwedekanaal). Pas in de twintigste eeuw ontstond er enige verdichting van de bebouwing in de binnenstad en na 1910 kwam er een kleine uitbreiding aan de zuidzijde tot stand (Pr. Julianastraat). Na de Tweede Wereldoorlog breidde Vianen sterk uit. Sinds 2002 maakt de gemeente Vianen deel uit van de provincie Utrecht.

2.1 Kengetallen

1. *Samenstelling gemeente Vianen (bron: Gemeente Vianen en Stichting Nationaal Contact Monumenten, jaarboek 2006)*

Samenstelling	Aantal
Aantal inwoners (1-1-2006)	19 697
Oppervlakte	4 237 ha

2. Aantal monumenten

Soort	Aantal
Rijksmonumenten volgens opgave gemeente ²	181
Rijksmonumenten volgens opgave RACM ³	177
Rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten	1
Gemeentelijke stads- en dorpsgezichten	0
Provinciale monumenten	0
Gemeentelijke monumenten	0

3. Eigenaren van Rijksmonumenten

Soort	Aantal particulier	Aantal gemeente	Aantal Stichting/coöperatie
Rijksmonumenten	onbekend	onbekend	onbekend

4. Financiële gegevens op jaarbasis

Soort	Bedrag
Bijdrage Rijk (budgetten 2005-2010)	€ 76 000,- gemiddeld per jaar
Eigen middelen (op jaarbasis)	€ 12 000,-

² Het verschil in aantal rijksmonumenten volgens opgave van de gemeente en die van de RACM heeft te maken met een andere manier van tellen. De RACM telt complexen als één monument en gemeenten vaak niet.

³ Zie bij 2)

2.2 Actoren

A. Gemeente

Soort	Aantal
Aantal fte's beleidsmatig	0,5 monumentenzorg (0,5 archeologie)
Aantal fte's uitvoerend (begeleiding, vergunningen, handhaving)	0,5
Overige	0

Monumentenzorg in de gemeente Vianen is ondergebracht bij de afdeling Stedelijke Ontwikkeling en Projecten, een van de drie afdelingen van de Sector Stadsontwikkeling. Binnen deze afdeling is een ambtenaar belast met beleid voor zowel monumentenzorg als archeologie. Daarnaast is een ambtenaar in deeltijd verantwoordelijk voor de begeleiding van wijzigingen aan monumenten.

B. Adviescommissie

Vianen beschikt over een gemeentelijke monumentencommissie, de Commissie Monumenten en Binnenstad genaamd (CMB). Zij adviseert over aanwijzingen en wijzigingen van monumenten en over ruimtelijke ingrepen in het beschermde stadsgezicht (bestemmingsplan Centrum).

C. Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM, voorheen Rijksdienst voor de Monumentenzorg)

De RACM adviseert de gemeente over restauraties en wijzigingen van rijksmonumenten en ingrepen in het beschermde stads- of dorpsgezicht.

D. Stichtingen en Verenigingen

Binnen de gemeente is een historische vereniging actief en een stadsherstelorganisatie. De historische vereniging Het Land van Brederode houdt zich bezig met de bestudering van de cultuurgeschiedenis van Vianen. De B.V. Vrijstad Vianen is als maatschappij tot stadsherstel actief in de stad. Deze maatschappij koopt al vele jaren historisch waardevolle panden, restaureert deze en verkoopt ze vervolgens.

E. Eigenaren, architecten en aannemers

Eigenaren zijn als eerste verantwoordelijk voor de instandhouding van hun eigen rijksmonument. Zij onderhouden het object en maken plannen voor de restauraties, die meestal door architect en aannemer worden geconcretiseerd en uitgevoerd.

In het Waarderingskader Instandhouding Rijksmonumenten (bijlage II) zijn kwaliteitskenmerken en indicatoren aangegeven. Hieronder wordt per domein ingegaan op deze kwaliteitskenmerken en indicatoren in de gemeente Vianen.

Op basis van het uitgevoerde onderzoek komt de inspectie tot de hieronder genoemde bevindingen (zie ook hoofdstuk 1 over de opzet van het onderzoek). Daar waar de inspectie het nodig vindt, worden aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen komen voort uit de bevindingen en hebben als doel een accent te leggen op de meest in het oog springende zaken die mogelijk voor verbetering vatbaar zijn. Op basis van dit rapport vraagt de Erfgoedinspectie / Monumenten aan de gemeente - en daar waar nodig andere betrokkenen - om een reactie te geven op deze aanbevelingen.

3.1 Domein resultaten

Vraagstelling: Het bestand aan monumenten wordt zorgvuldig in stand gehouden

Dit domein gaat in op de vraag of de beschermde waarden sinds de aanwijzing op aanvaardbaar niveau zijn behouden. Daarbij gaat het erom of het monument in goede staat verkeert en of er een visie op instandhouding is, die is gericht op de waarden van het monument. Van belang daarbij is of de subsidies en financiële regelingen de instandhouding en restauratie stimuleren. Anderzijds wordt bij dit domein gekeken of voor de restauratie en/of wijziging een deugdelijk plan is opgesteld en of dit op de juiste wijze is uitgevoerd.

Beschermde waarden

De gemeente pakt haar bestuurlijke verantwoordelijkheid conform artikel 16 van de Monumentenwet 1988 in het begeleiden van restauraties en verbouwingen van monumenten onvoldoende op. De procedures tot de vergunningverlening worden op de juiste wijze doorlopen, maar het toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden vindt te weinig en niet altijd deskundig plaats. Het risico bestaat dat hierdoor beschermde waarden verloren gaan.

Op basis van de bezochte objecten en een rondgang door de binnenstad, blijkt desondanks dat de beschermde waarden van de rijksmonumenten in Vianen op redelijke wijze zijn behouden. De inspectie constateert dat dit met name te danken is aan de eigenaren van de monumenten die het belang inzien van de historische waarde van hun bezit. Daarnaast vervult de monumentencommissie een belangrijke en deskundige rol in de toetsing van restauratie- of verbouwingsplannen van monumenten.

Visie op instandhouding

De eigenaren van alle bezochte objecten zijn zich bewust van de waarde van hun bezit en voelen zich verantwoordelijk voor de instandhouding ervan. Dit vertaalt zich in een goede bouwkundige staat van de objecten.

Particuliere eigenaren hebben meestal geen lange termijnplanning voor het plegen van onderhoud. Evenmin laten zij het object door daartoe gespecialiseerde bedrijven periodiek inspecteren op de bouwkundige staat. Onderhoudswerkzaamheden worden op ad-hocbasis uitgevoerd.

Restauratie en/of wijziging

Van de zes objecten die bezocht zijn in het kader van de 'reality check' zijn er drie waarbij voorafgaande aan de restauratie cultuur- of bouwhistorisch onderzoek plaatsvond. Twee objecten waren in restauratie, waardoor het resultaat ervan niet goed te beoordelen was. Op grond van bestudering van de restauratieplannen en onderzoek ter plaatse, bestaat de indruk dat de werkzaamheden aan deze twee objecten zorgvuldig plaatsvinden. Bij drie van de vier objecten waarvan de restauratie is afgerond, is het resultaat aanvaardbaar. Slechts bij een van deze vier objecten vond bouwhistorisch onderzoek plaats, maar hierbij moet worden opgemerkt dat twee andere restauraties in hoofdzaak consoliderend van karakter waren, waardoor onderzoek minder noodzakelijk is. Bij een restauratie hebben meer werkzaamheden plaatsgevonden dan in de vergunning vermeld staat.

De eigenaren zijn niet of onvoldoende door de gemeente geïnformeerd over de mogelijkheden van subsidies of financiële regelingen voor restauraties. Voor zover hiervan gebruik is gemaakt heeft de eigenaar zelf het initiatief genomen.

3.2 Domein effectiviteit

Vraagstelling: Het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig

In dit domein wordt ingegaan op het verloop van het proces bij onder andere vergunningverlening. In de eerste plaats is het van belang dat ten behoeve van de instandhouding van monumenten voldoende kennis aanwezig is bij de overheid en bij de initiatiefnemer en zijn architect en dat deze kennis adequaat wordt toegepast. Daarnaast wordt ingegaan op diverse vormen van cultuurhistorisch onderzoek ten behoeve van restauraties. De kwaliteit van de diverse adviezen, de vergunningen en de besluitvorming wordt getoetst en tenslotte is het handhavingsbeleid van belang.

Onderzoek

Bij drie van de zes bezochte objecten is er in opdracht van de eigenaar bouw- of cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd voorafgaand aan de restauratie.

Bij een object in eigendom van de gemeente betrof dit een onderzoek in opdracht van de gemeente. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden is er bij dit betreffende object nog aanvullend onderzoek uitgevoerd naar een specifiek bouwdeel, om de precieze historische waarde ervan te kunnen bepalen.

De gemeente erkent de waarde van dergelijk onderzoek. Het maakt een correcte toetsing van restauratie- of verbouwingsplannen mogelijk. Men vraagt incidenteel wel om dergelijk onderzoek aan eigenaren, maar stelt dit niet verplicht. De gemeente kent ook geen criteria op grond waarvan kan worden besloten tot het laten uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek.

Ook de monumentencommissie heeft meerdere keren aangegeven dergelijk onderzoek noodzakelijk te vinden voor een goede afweging bij de planbeoordeling van te verbouwen monumenten.

Afhankelijk van de grootte van de ingreep en de eraan verbonden consequenties voor het betreffende object, kan de gewenste diepgang van het bouwhistorisch onderzoek verschillen. Niet in alle gevallen is een bouwhistorisch onderzoek nodig, soms kan worden volstaan met een meer eenvoudige bouwhistorische verkenning.

Onderzoek naar in het verleden toegepaste kleuren van schilderwerk, heeft bij geen van de objecten plaatsgevonden. In het Beeldkwaliteitsplan Voorstraat en omgeving uit 2004, is voorgesteld om onderzoek naar het historische kleurgebruik te doen bij de objecten aan de Voorstraat en op basis hiervan een kleurenwaaier te ontwikkelen. Dit onderzoek heeft tot nog toe niet plaatsgevonden.

Aanbevelingen:

- Stel criteria vast aan de hand waarvan besloten kan worden tot het laten uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek bij verbouwingen of restauraties van monumenten. Leg in die criteria tevens de gewenste diepgang van het onderzoek vast.
- Attendeer eigenaren erop dat voor dergelijk onderzoek als onderdeel van een restauratieplan financiële regelingen bestaan.
- Voer, conform het voorstel in het Beeldkwaliteitplan Voorstraat en omgeving, onderzoek uit naar het historische kleurgebruik in de stad en ontwikkel op basis hiervan een kleurenwaaier.

Planvorming

Bij de planvorming van alle bezochte objecten was een architect betrokken. Deze plannen waren in de regel voldoende inzichtelijk. Wel ontbrak vaak een duidelijke motivatie voor de verbouwing of wijziging aan het monument.

Hoewel het gewenste gebruik van de objecten bij alle plannen leidend is geweest in de planvorming, gaat dit nergens te veel ten koste van beschermde waarden. Zoals eerder opgemerkt waren niet alle aanvragen voorzien van een bouwhistorisch onderzoek. Bouwkundige tekeningen van de aanwezige en toekomstige situatie, soms aangevuld met foto's, dienden als basis voor de planbehandeling. Voorafgaande aan de indiening van wijzigingsaanvragen vindt meestal geen overleg plaats. De gemeente heeft hiervoor geen richtlijnen. Een deskundige inbreng van de gemeente in de vooroverlegfase kan de eigenaar veel duidelijkheid verschaffen over de mogelijkheden en verplichtingen van verbouwing/restauratie en de te volgen procedures.

Aanbeveling:

Zorg voor adequaat overleg met eigenaren van monumenten voorafgaand aan de indiening van een restauratie- of wijzigingsaanvraag.

Planbehandeling

De gemeente behandelt de ingediende aanvragen in procedurele zin naar behoren, maar van enige inhoudelijke bijdrage hierbij is geen sprake. De gemeente beoordeelt de plannen niet zelf op de inhoud, maar maakt gebruik van het advies van de monumentencommissie. Tijdens de procedure wordt de aanvraag vroegtijdig voor een toets door de monumentencommissie beoordeeld. Dit wordt 'vooroverleg' genoemd. Gewenste wijzigingen van plannen worden gemeld bij de architect, met het verzoek om gewijzigde tekeningen op korte termijn te retourneren voor een tweede 'definitief' advies. Ondanks deze tijdvergende procedure, blijkt dat de maximale termijnen weinig worden overschreden. Bij een object vond een overschrijding van een maand plaats.

Mede veroorzaakt door bovenstaande handelswijze bestaat er onduidelijkheid bij sommige eigenaren over de proceduregang van wijzigingsaanvragen voor monumenten. Deze zou weinig inzichtelijk en langdurig zijn. Op het formulier van de ontvangstbevestiging dat de eigenaar krijgt toegestuurd na binnenkomst van de aanvraag bij de gemeente, staat de formele procedure wel vermeld.

Advisering

Twee instanties adviseren de gemeente bij wijzigingen van monumenten, de monumentencommissie en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM).

1. Monumentencommissie

De monumentencommissie, in Vianen de Commissie Monumenten en Binnenstad genaamd, werkt met een adequate verordening uit 2000, die voorziet in een personele samenstelling met brede deskundigheid in de cultuurhistorie. Ook is voorzien in

deskundigheidsbevordering, door een budget voor scholing op te nemen. Hiervan is tot heden echter geen gebruik gemaakt.

De commissie functioneert onafhankelijk en deskundig. Zij beoordeelt de aanvragen op kritische wijze. In de ogen van sommige betrokkenen, 'te kritisch'. De commissie acht deze werkwijze echter noodzakelijk vanwege het ontbreken van voldoende inhoudelijke kennis bij de betrokkenen van de restauraties. Dit betreft zowel architecten, eigenaren en aannemers, als ook de gemeente. Mede vanwege het gemis aan voldoende inhoudelijke kennis bij de gemeente, voelt de monumentencommissie zich tot op detailniveau verantwoordelijk voor een correcte uitvoering van de werkzaamheden aan monumenten.

Duidelijke criteria voor de beoordeling van adviesaanvragen door de monumentencommissie zijn er niet. Wel bestaan er voor de binnenstad gebiedsgerichte (sneltoets) criteria voor het object in zijn omgeving. Deze zijn, analoog aan de omgevingwaarde in afnemend belang, ingedeeld in de zone's A, B en C. Naar eigen zeggen beoordeelt de commissie de aanvragen niet op grond van deze zones, maar alles even kritisch.

Aanbeveling:

Stel transparante criteria op voor de beoordeling van adviesaanvragen en maak deze bekend voor een ieder die betrokken is bij de planvorming van restauraties.

Diverse malen heeft de monumentencommissie gevraagd om bouwhistorische onderzoeksrapporten, omdat dit inzicht geeft in het object waarover geadviseerd moet worden. Dergelijk onderzoek vindt in Vianen in het algemeen echter nog weinig plaats. Doordat het laten uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek niet verplicht is, kan de commissie haar adviestaak, vanwege het ontbreken van voldoende inzicht in de bouwhistorische waarden, minder goed uitoefenen.

De commissie krijgt de aanvragen ter beoordeling op het moment dat erover geadviseerd moet worden. Hierdoor bestaat er weinig mogelijkheid om zich te verdiepen in de voorgestelde wijzigingen. In artikel 6, lid 4 van de verordening op de monumentencommissie staat vermeld dat stukken die op de vergadering betrekking hebben, tenminste zeven dagen ervoor, in afdruk aan de leden zullen worden verstrekt. De gemeente dient de aanvragen conform dit artikel tenminste een week voor de vergadering, aan de leden te doen toekomen, maar doet dit niet.

Aanbeveling:

Geef de monumentencommissie ruimere mogelijkheden om zich te verdiepen in de adviesaanvragen, door de plannen tenminste een week voorafgaande aan de vergaderingen in te laten zien.

De monumentencommissie vergadert openbaar. Ook de uitkomsten van de vergaderingen zijn openbaar, maar deze worden niet actief verspreid, zij liggen ter inzage op de secretarie van de gemeente.

Er worden jaarverslagen gemaakt die via de website van de gemeente zijn in te zien.

Tussen de monumentencommissie en de gemeente bestaat geen structureel overleg. Op ambtelijk niveau bestaat er vooral over de te behandelen objecten contact, maar op beleidsmatig en bestuurlijk niveau vindt overleg marginaal plaats. Projectoverstijgende zaken worden hierdoor vaak niet besproken terwijl de deskundigheid van de monumentencommissie hierbij wel van betekenis is.

Aanbeveling:

Stel structureel afstemmingsoverleg in tussen de gemeente en de monumentencommissie, zowel op beleidsmatig, als bestuurlijk niveau.

Naar verwachting verandert binnenkort de adviesplicht van de RACM in een adviesbevoegdheid, de functie van de monumentencommissie wordt daarmee belangrijker omdat zij in veel gevallen de enige onafhankelijk toetsende instantie zal zijn. Om deze reden is de professionaliteit van de monumentencommissie van eminent belang.

De mogelijkheid bestaat dat de monumentencommissie in Vianen op een andere wijze georganiseerd gaat worden. In het licht van het hier bovenstaande is het van groot belang dat de kwaliteit van advisering prioriteit blijft houden. Een commissie met een brede inhoudelijke deskundigheid is hierbij een voorwaarde.

Aanbeveling:

Blijf zorgdragen voor een onafhankelijke professioneel werkende monumentencommissie met een brede inhoudelijke deskundigheid.

2. Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM, voorheen Rijksdienst voor de Monumentenzorg).

In procesmatige zin behandelt de RACM de aanvragen correct. Over alle aanvragen van de objecten uit de 'reality check' is binnen de daarvoor geldende termijn geadviseerd. De adviezen zijn deskundig en ter zake doende. In de meeste gevallen heeft men het betreffende object, voorafgaande aan de advisering, bezocht. Tijdens de uitvoering vindt er

veelal geen bezoek meer plaats. Een uitzondering hierop betreft een object waarbij de RACM het toezicht op de uitvoering zelf ter hand heeft genomen, omdat bij de gemeente de specifieke deskundigheid hiervoor ontbreekt. Met de gemeente is hierover geen overleg geweest en ook tijdens de uitvoering vindt er geen terugkoppeling plaats. Structureel overleg tussen de gemeente en de RACM ontbreekt, zowel ambtelijk als bestuurlijk. Slechts bij incidenten of indien de gemeente het wenselijk acht wordt contact opgenomen met de RACM.

De gemeente zou meer gebruik kunnen maken van de kennis en ervaring van de RACM.

Aanbeveling:

Stel structureel ambtelijk en bestuurlijk afstemmingsoverleg in tussen de RACM en de gemeente.

Besluit

In de besluiten worden de adviezen van de RACM en de monumentencommissie letterlijk opgenomen inclusief de overwegingen waarop het advies is gebaseerd. In het besluit wordt slechts vermeld dat de adviezen opgevolgd dienen te worden, een vakinhoudelijke en bestuurlijke afweging ervan wordt niet gemaakt door de gemeente.

De besluiten worden in afschrift verzonden naar de RACM, maar niet naar de monumentencommissie.

Aanbevelingen:

- Weeg de adviezen van de RACM en de monumentencommissie gemotiveerd af in het besluit en neem ze indien gewenst over als 'voorwaarde' en niet als advies.
- Verstuur een afschrift van het besluit naar de monumentencommissie.

Uitvoering

De gemeente houdt vrijwel geen toezicht op de uitvoering van restauraties. Zo kan het gebeuren dat werkzaamheden in afwijking van de verleende vergunning worden uitgevoerd zonder dat de gemeente hiervan op de hoogte is. Op grond van artikel 16 van de Monumentenwet is de gemeente verantwoordelijk voor adequaat toezicht op werkzaamheden aan monumenten.

Bij een van de bezochte objecten is tijdens de uitvoering door de aanvrager een ingrijpende wijziging op de verleende vergunning voorgesteld, die werd toegestaan door de gemeente, zonder dat hiervoor de monumentencommissie en de RACM om advies zijn gevraagd. Desondanks is geconstateerd dat de uitvoering bij de meeste objecten deskundig heeft plaatsgevonden, of in enkele gevallen nog plaatsvindt.

De gemeente heeft een handhavingnota aangenomen en is voornemens de voorstellen hieruit de komende periode in uitvoering te nemen. Dit houdt in dat ook handhavend zal

worden opgetreden bij monumenten. Vanwege het specifieke karakter van monumentenzorg in het algemeen en restaureren in het bijzonder, is het van belang om het toezicht op de monumenten door een deskundige uit te laten voeren.

Beheer en onderhoud

Alle eigenaren van de objecten uit de 'reality check' voelen zich verantwoordelijk voor de instandhouding van hun bezit. Bij twee van de zes objecten is de restauratie nog in uitvoering, waardoor de onderhoudstoestand niet beoordeelbaar is. De overige vier objecten worden allen op een goede wijze beheerd en onderhouden.

3.3 Domein waarborg

Vraagstelling: De zorg voor de monumenten is verzekerd

Bij dit domein gaat het erom of de monumentenzorg binnen de gemeente goed is ingebed. Heeft de gemeente voldoende kennis in huis of kan ze in ieder geval beoordelen wanneer ze advies moet inwinnen. Zijn er een monumentennota en monumentenverordening aanwezig en zijn de monumenten opgenomen in vigerende bestemmingsplannen. Daarnaast is het van belang dat de gemeente zorgt voor een goede informatieoverdracht en oog heeft voor de maatschappelijke meerwaarden van monumenten. Tenslotte wordt de schriftelijke verantwoording en daarmee de documentatie getoetst en wordt gekeken naar de aanwezigheid van kwaliteitszorg.

Kennis

Bij de gemeente is onvoldoende cultuurhistorische en restauratietechnische kennis aanwezig om restauraties en wijzigingen van rijksmonumenten, zowel qua procedures als uitvoering, adequaat te kunnen begeleiden. Dit wordt bevestigd in gesprekken met de eigenaren van de bezochte objecten, de monumentencommissie, de RACM en de gemeente zelf. Ook kennis van de relevante wet- en regelgeving en financiële regelingen is in onvoldoende mate bij de gemeente aanwezig. De wettelijke procedures voor wijzigingen aan monumenten worden correct doorlopen, maar van enige inhoudelijke bijdrage van de gemeente hierbij is geen sprake.

Kennis van bouwhistorisch onderzoek is aanwezig bij de beleidsambtenaar monumentenzorg, maar wordt slechts sporadisch ingezet. Dit is vooral van belang om door deskundigen opgestelde onderzoeksrapportages op inhoud en diepgang te kunnen beoordelen. En om te zien of de onderzoeksresultaten voldoende tot uitdrukking komen in de restauratie- of wijzigingsplannen. Ook voor de benodigde kennis waar het meer praktische zaken aangaande de monumentenzorg betreft, wordt weinig gebruik gemaakt van de deskundigheid die aanwezig is bij de beleidsambtenaar monumentenzorg.

Aanbeveling:

- Draag zorg voor voldoende relevante deskundigheid om wijzigingsplannen van monumenten adequaat te kunnen beoordelen en begeleiden.
- Benut de aanwezige kennis om bouw- en cultuurhistorische rapportages te beoordelen op inhoud en diepgang.

Toezicht en handhaving

De verplichting van de gemeente tot het uitoefenen van eerstelijnstoezicht op restauraties en verbouwingen van monumenten vindt onvoldoende plaats. Recentelijk (februari 2007) is een handhavingnota vastgesteld waarin ook toezicht op monumenten is opgenomen. De nota zal de komende tijd in uitvoering worden genomen. Vanwege het specifieke karakter van monumentenzorg in het algemeen en restaureren in het bijzonder, is het raadzaam om het toezicht op monumenten door een deskundige uit te laten voeren.

Aanbeveling:

Draag zorg voor adequaat en deskundig toezicht op restauratie- en verbouwwerkzaamheden van monumenten

Informatieoverdracht

Informatieoverdracht over cultuurhistorie in het algemeen en monumenten in het bijzonder vanuit de gemeente naar de inwoners vindt niet plaats. Over wet- en regelgeving, financiële regelingen, restauratieve aspecten, monumentenbeleid, of aanverwante onderwerpen bestaan geen brochures en is op de website van de gemeente geen informatie aanwezig. Uit gesprekken met eigenaren van monumenten bleek dat zij veel zelf moesten uitzoeken, van de gemeente ondervonden zij weinig ondersteuning.

In de vigerende communicatienota is niet expliciet aandacht besteed aan monumentenzorg.

Hoewel de gemeente aangeeft dat de interne communicatie naar wens verloopt, omdat het een overzichtelijke organisatie betreft, is gebleken dat de ambtenaar monumentenzorg niet op de hoogte is van zaken die monumenten in de stad betreffen.

Aanbevelingen:

- Draag zorg voor een goede en adequate informatievoorziening voor eigenaren van monumenten, belanghebbenden en belangstellenden.
- Draag zorg voor een gestroomlijnde communicatie binnen de eigen organisatie.

Documentatie

De dossiers zijn niet altijd op orde. De meest relevante informatie is in de bouwdoSSIERS te vinden, maar soms misten er stukken, zoals bijvoorbeeld enkele bouwhistorische

onderzoeksrapporten en adviezen van de monumentencommissie. Het systeem van dossiervorming is (nog) niet geautomatiseerd, wat het zoeken naar de juiste dossiers bemoeilijkt. Voor derden zijn de dossiers niet zonder meer te raadplegen.

Beleid

De gemeente heeft geen beleidsnota voor de monumentenzorg. Men is onlangs gestart met het opstellen van een startnotitie als voorzet voor een beleidsnota voor monumentenzorg en archeologie. De monumentenverordening dateert uit 1993, maar heeft weinig waarde omdat in Vianen geen gemeentelijke monumenten zijn aangewezen, en de verordening juist hierop inspeelt.

Het bestemmingsplan voor de binnenstad dateert uit 1989 en is aan herziening toe.

Wanneer dit gaat plaatsvinden is onbekend.

Drie actuele nota's waarin cultuurhistorie en monumenten voorkomen zijn de Welstandsnota, het Beeldkwaliteitplan Voorstraat en omgeving en de Structuurvisie. In de welstandsnota zijn voor het beoordelen van wijzigingsplannen in de binnenstad criteria opgesteld waaraan de plannen dienen te worden getoetst. Voor het beoordelen van plannen aan de Voorstraat verwijst de nota naar het Beeldkwaliteitplan Voorstraat en omgeving uit 2004. Dit plan is ontstaan uit een verkeersveiligheidsplan dat nadien is aangevuld met aandachtspunten voor de aanwezige cultuurhistorische waarden. In de nota handhaving uit 2007 wordt overigens sterk betwijfeld of de doelen uit dit beeldkwaliteitplan zullen worden gerealiseerd bij gebrek aan een handhavingparagraaf.

De structuurvisie is opgesteld naar aanleiding van de keuze van de gemeente om tot 2015 860 woningen te bouwen. Vooral aan de aanwezige cultuurhistorische relictten in het landelijke gebied rond de stedelijke kern van Vianen worden in deze visie waarden toegekend.

In voornoemde structuurvisie zijn weliswaar de cultuurhistorische waarden aangegeven, maar op projectniveau wordt hier vooralsnog weinig aandacht aan besteed. Indien voorafgaande aan ruimtelijke ontwikkelingen, cultuurhistorische analyses worden opgesteld, kan hier in de ontwerpfase rekening mee worden gehouden.

Een punt van aandacht is het beschermd stadsgezicht. Dit reikt tot de buitenzijde van de singels van de middeleeuwse stad, maar de nog landelijke noord- en westzijde vallen hier buiten en zijn onbeschermd. In diverse gesprekken is de wens geuit om deze zeldzame 'open' gebieden als beschermd stadsgezicht, aanvullend aan het bestaande gezicht, aan te wijzen vanwege de hoge cultuurhistorische waarde ervan.

Aanbevelingen:

- Actualiseer het monumentenbeleid en het bestemmingsplan voor de binnenstad.

- Effectueer de aanbevelingen uit de structuurvisie en besteed aandacht aan de cultuurhistorie en de monumenten buiten de binnenstad.
- Stel voorafgaande aan de uitvoering van ruimtelijke ontwikkelingen cultuurhistorische analyses op.

Kwaliteitszorg

De gemeente heeft geen specifiek plan voor de kwaliteitszorg met betrekking tot de monumentenzorg. De processen en het beleid rond monumentenzorg worden niet systematisch geëvalueerd; er wordt niet gericht gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit.

Maatschappelijke meerwaarde

De gemeente Vianen geeft er geen blijk van de maatschappelijke meerwaarde van de aanwezige monumenten bewust in te zetten op educatief, toeristisch en economisch gebied. Activiteiten van derden, zoals de uitgave van een boek over de monumenten in de stad en de Open Monumentendag, worden wel financieel ondersteund, maar zelfstandig wordt door de gemeente niets ondernomen. De gemeente erkent de waarde van de binnenstad als attractie voor toeristen, maar ook hier wordt zelf niets ondernomen. Wel onderhoudt men contacten met de VVV en het gemeentelijk museum en ondersteunt men activiteiten van deze instanties op promotioneel vlak.

Aanbeveling:

Vergroot het draagvlak voor monumentenzorg onder de inwoners met publicaties en andere publieksgerichte activiteiten.

Naar aanleiding van bovengemelde bevindingen komt de inspectie over de stand van zaken van monumentenzorg in de gemeente Vianen tot conclusies die hieronder zijn samengevat.

De Erfgoedinspectie heeft de monumentenzorg binnen de gemeente Vianen getoetst op basis van het *Waarderingskader Instandhouding Rijksmonumenten* (zie bijlage 2). Geconstateerd is dat de gemeente Vianen in veel gevallen niet voldoet aan de kwaliteitskenmerken.

In het domein Resultaten waarbij het erom gaat of *'het bestand aan monumenten zorgvuldig in stand wordt gehouden'* zijn de resultaten redelijk, evenals bij het domein Effectiviteit (*het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig*), maar binnen het domein Waarborg (*de zorg voor de monumenten is verzekerd*) zijn de resultaten onvoldoende.

De gemeente pakt haar bestuurlijke verantwoordelijkheid, conform artikel 16 van de Monumentenwet 1988, tot het begeleiden van restauraties en verbouwingen aan monumenten onvoldoende op. De procedures tot de vergunningverlening worden meestal op de juiste wijze binnen de gestelde termijnen doorlopen, maar inhoudelijk voegt de gemeente hier weinig aan toe. Daarnaast vindt het toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden te weinig en niet altijd deskundig plaats. Het risico bestaat dat hierdoor beschermde waarden verloren gaan.

Dit risico wordt nog verhoogd doordat de aanvragen voor restauratie of verbouwingen aan monumenten niet altijd zijn voorzien van een cultuur- of bouwhistorisch onderzoek, waarin de historische, beschermde waarden van het object vermeld staan.

Op basis van de bezochte objecten en de rondgang door de binnenstad, blijkt desondanks dat de beschermde waarden van de rijksmonumenten in Vianen op redelijke wijze zijn behouden. De indruk bestaat dat dit met name te danken is aan de eigenaren van de monumenten die het belang inzien van de historische waarde van hun bezit.

De rol van de monumentencommissie is in de monumentenzorg van Vianen bepalend. Dit deskundige orgaan beoordeelt wijzigingsaanvragen voor monumenten op kritische wijze. Tot op detailniveau laat men zich informeren over de plannen en reageert daar op. De commissie doet dit omdat het vertrouwen in de deskundigheid van de betrokken partijen bij de restauraties ontbreekt. Dit betreft enerzijds de architecten en aannemers, maar anderzijds ook de gemeente.

In beleidsmatig opzicht ontbreekt het aan actualiteit. Een beleidsnota over monumentenzorg en archeologie is er niet. Wel is momenteel een startnotitie als opzet voor een beleidsnota in de maak. Het bestemmingsplan dateert uit 1989 en is aan herziening toe.

In het beeldkwaliteitplan Voorstraat en omstreken en in de structuurvisie, beide uit 2004, worden aanwezige cultuurhistorische waarden benoemd, maar in de praktijk dienen deze nauwelijks als inspiratie voor ontwikkelingen.

Cultuurhistorische analyses bij ontwikkelingen van gebieden en bouwhistorische rapportages bij ontwikkelingen van objecten zouden een belangrijke rol kunnen spelen bij het behoud van waardevolle historische waarden.

Samenvatting van de aanbevelingen:

Beleid

Stel monumentenbeleid op en actualiseer het bestemmingsplan voor de binnenstad. Leg hierin verbanden tussen monumentenzorg, cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling.

Kennis

Zorg voor voldoende deskundigheid om wijzigingsaanvragen voor monumenten adequaat te kunnen beoordelen en begeleiden, of betrek de beleidsambtenaar monumentenzorg hierbij. Benut de kennis van de beleidsambtenaar monumentenzorg om bouw- en cultuurhistorische rapportages en analyses te beoordelen op inhoud en diepgang.

Onderzoek

Stimuleer het doen uitvoeren van bouw- en cultuurhistorisch onderzoek bij objectgerichte wijzigingen of ruimtelijke ontwikkelingen. Stel dit onderzoek in bepaalde gevallen verplicht. Ontwikkel criteria om te bepalen wanneer dergelijk onderzoek noodzakelijk is en wat de diepgang ervan moet zijn.

Advisering

Blijf zorgdragen voor een onafhankelijke professioneel werkende monumentencommissie, met een brede deskundigheid.

Stel structureel ambtelijk en bestuurlijk afstemmingsoverleg in tussen RACM en de gemeente, en de monumentencommissie en de gemeente.

Begeleiding, toezicht en handhaving

Zorg voor adequaat en deskundig toezicht op restauratiewerkzaamheden van monumenten.

Informatievoorziening

Informeer eigenaren van monumenten voorafgaand aan restauratie over de mogelijkheden en verplichtingen.

Verstrek informatie aan de inwoners over onderwerpen aangaande de monumentenzorg en restauratieve aspecten.

Verbreed het draagvlak van monumentenzorg in Vianen, bijvoorbeeld met publicaties of andere publieksgerichte activiteiten.

Bijlage 1: Geraadpleegde documenten

(Beleids)stukken van de gemeente Vianen

- Monumentenverordening Vianen, 1993
- Verordening op de Commissie Monumenten en Binnenstad, november 2000
- Ontwerp Structuurvisie Vianen 2015, december 2004 (gedeeltelijk)
- Beeldkwaliteitplan Voorstraat en omgeving, mei 2004 (gedeeltelijk)
- Nota Handhaving Vianen, februari 2007
- Gebiedsgerichte (sneltoets) criteria (afkomstig uit de Welstandsnota)
- Rijksmonumentenlijst gemeente Vianen
- Notulen Commissie Monumenten en Binnenstad, vergaderingen januari-april 2007
- Jaarverslagen Commissie Monumenten en Binnenstad, 2002-2005
- Organisatiestructuur gemeente Vianen per 1 juli 2004

Documenten ten behoeve van de reality checks:

Bouw- en monumentenvergunningen en bijbehorende adviezen van RACM en monumentencommissie, over de monumenten:

- Achterstraat 88
- Bolgerijensebrug
- Langedijk 6-8
- Pr. Juliananstraat 1
- Voorstraat 36
- Voorstraat 86

Bijlage 2: Waarderingskader

Inleiding op het Waarderingskader instandhouding rijksmonumenten

Ten behoeve van de inspecties op het gebied van instandhouding van monumenten, heeft de Erfgoedinspectie een waarderingskader ontwikkeld. Dit is gebeurd in samenspraak met betrokkenen in het monumentenveld in een daartoe ingestelde klankbordgroep.

Dit waarderingskader geeft de contouren aan waarbinnen een inspectie plaatsvindt. In de waarderingskaders heeft de Erfgoedinspectie kwaliteitskenmerken opgenomen die aangeven waaraan een goede monumentenzorg moet voldoen.

Er zijn overigens verschillende soorten inspecties denkbaar naast de inspectie op de instandhouding van monumenten. Zo kan een inspectie betrekking hebben op de omgang met beschermde stads- en dorpsgezichten. Daarnaast kunnen thematische inspecties worden ingericht, met als doel een specifiek onderwerp te onderzoeken. Ook is een inspectie naar de bescherming en aanwijzing van monumenten of beschermde gezichten een voor de hand liggend onderzoek.

Deze toelichting richt zich op de gemeentelijke inspectie, voor wat betreft het onderdeel 'instandhouding'.

Een dergelijke inspectie vindt in de regel in één gemeente plaats en bestaat uit drie onderdelen: een analyse van vooraf te bestuderen documenten, een inspectiebezoek waar gesprekken met verschillende actoren plaatsvinden en het bezoeken van enkele recent gerestaureerde monumenten ter plaatse. Een inspectie wordt afgerond met het vervaardigen van een rapportage, die zal worden gepubliceerd op de website van de Erfgoedinspectie.

Wettelijke basis

Het vertrekpunt voor de uitoefening van het toezicht wordt gevormd door de toepasselijke wet- regelgeving. Hiertoe worden in ieder geval gerekend de Algemene Wet Bestuursrecht en de Monumentenwet 1988 en verwante regelgeving. De wettelijke bepalingen zijn door de Erfgoedinspectie vertaald naar een waarderingskader, dat door haar als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd.

De sector Monumenten van de Erfgoedinspectie ziet toe op de naleving van de wettelijke bepalingen voor zover ze van toepassing zijn op beschermde rijksmonumenten en stads- en dorpsgezichten.

NB. Archeologische monumenten vallen buiten de inspectie van de sector Monumenten; het toezicht hierop ressorteert onder de sector Archeologie van de Erfgoedinspectie.

De Monumentenwet 1988 geeft de wettelijke uitgangspunten aan voor de Erfgoedinspectie. Zo wordt bijvoorbeeld bepaald hoe een procedure tot vergunningverlening moet verlopen en hoe moet worden geadviseerd over plannen.

De Monumentenwet 1988 geeft de wettelijke uitgangspunten aan voor de Erfgoedinspectie. Zo wordt bijvoorbeeld bepaald hoe een procedure tot vergunningverlening moet verlopen en hoe moet worden geadviseerd over plannen.

De wet gaat uit van decentralisatie van een aantal taken en bevoegdheden naar de gemeentelijke overheid. Mede om die reden biedt de wet mogelijkheden om eigen beleid nader vorm te geven. Deze beleidsvrijheid is aanleiding voor de Erfgoedinspectie om ook andere aspecten van de monumentenzorg te onderzoeken, die van directe of indirecte invloed kunnen zijn op de kwaliteit van de (zorg voor de) rijksmonumenten. Te denken valt aan hoe de monumentenzorg verankerd is in een bredere beleidsopvatting, hoe actief een gemeentebestuur de begeleiding van restauraties ter hand neemt, of hoe cultuurhistorisch onderzoek is verricht t.b.v. de opstelling van restauratieplannen.

Actoren en verificatoren in de inspectie

Hoewel de gemeente als gevolg van de decentralisatie een aantal taken en bevoegdheden bezit om het monumentenbeleid vorm te geven, betekent dit niet dat het gemeentebestuur de enige geïnspecteerde is in de aanpak van de Erfgoedinspectie.

De Erfgoedinspectie heeft in het waarderingskader bij elk kwaliteitskenmerk actoren en verificatoren benoemd. Actoren zijn de partijen die in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor de uitvoering of realisatie van een bepaalde taak. Verificatoren zijn de betrokken partijen bij wie kan worden gecheckt of een actor deze taak naar behoren uitvoert.

De gemeente is wel de belangrijkste actor in de te inspecteren onderdelen, maar daarnaast spelen ook andere betrokkenen een rol. Zo vinden ook gesprekken plaats met de lokale monumentencommissie, met de rayonconsulent van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (voorheen de de Monumentenzorg), en met historische verenigingen.

De gemeente wordt dus niet geïnspecteerd als bestuurlijke eenheid, maar als entiteit ofwel als gebied waarbinnen verschillende betrokkenen actief zijn (en dus 'actor' zijn).

Wat hierbij ook belangrijk is om aan te tekenen, is de duidelijke scheiding tussen 'eerstelijns' en 'tweedelijns' toezicht. Waar de sector Monumenten van de Erfgoedinspectie voornamelijk toezicht houdt vanuit de tweede lijn (toezien op de naleving van de wet door anderen), zijn in het bijzonder gemeenten verantwoordelijk voor de eerste lijn. Daarmee wordt de zorg voor juiste planbehandeling, advisering, besluitvorming en begeleiding van de uitvoering bedoeld. De Erfgoedinspectie zal deze taken niet overnemen of overdoen. Dit houdt bijvoorbeeld in dat de gemeente actor is in de begeleiding van de uitvoering en daarop ook zelf moet toezien en handhaven.

Indeling van het waarderingskader

Het kader is ingedeeld in drie zogenoemde domeinen. De drie domeinen zijn gericht op 'resultaten', 'effectiviteit' en 'waarborg'.

Het domein 'resultaten' gaat in op de vraag of het bestand aan rijksmonumenten zorgvuldig in stand wordt gehouden. Er wordt bijvoorbeeld beoordeeld of de waarden van de monumenten sinds de aanwijzing op aanvaardbaar niveau zijn behouden en of restauraties hebben geleid tot een verantwoord resultaat.

In het domein 'effectiviteit' wordt bekeken of het proces van instandhouding zorgvuldig en doelmatig verloopt. Daarbij is onder meer aan de orde of er cultuurhistorisch onderzoek is verricht t.b.v. een verantwoord restauratieplan, of de werkwijze bij het verlenen van vergunningen correct verloopt, inclusief advisering, en of de werkzaamheden recht doen aan de waarden van het monument.

Het domein 'waarborg' gaat in op de vraag of de zorg voor de monumenten is verzekerd, bijvoorbeeld door voldoende kennis, door de aanwezigheid van een beleidsplan, of door een juiste informatieoverdracht. Ook maatschappelijke meerwaarden van de monumentenzorg horen bij de borging van kwaliteit en de verankering in beleidsvoornemens.

Alle 17 kwaliteitskenmerken die in deze drie domeinen zijn gegroepeerd, worden ondersteund door een of meer indicatoren.

Aan de hand van deze indicatoren worden documenten beoordeeld, worden vragen gesteld in de inspectiebezoeken en worden de te bezoeken restauratieprojecten onder ogen genomen als een soort 'reality check'.

De kwaliteitskenmerken en bijbehorende indicatoren moeten niet worden gezien als de vragenlijst die in de praktijk van de inspectie letterlijk worden toegepast. Het is wel een kapstok voor de inspecteur, om alle gegevens die hij bij zijn onderzoeken verkrijgt te kunnen indelen en groeperen.

Normering

Om te kunnen beoordelen of aan een kwaliteitskenmerk wordt voldaan, worden een of meer indicatoren benoemd als 'normindicator'. Dat wil zeggen dat een kwaliteitskenmerk alleen positief kan worden beoordeeld wanneer ten minste de bevindingen over daarbij behorende normindicator positief zijn.

Dit systeem vergemakkelijkt de beoordeling per te onderzoeken situatie, en geeft daarnaast de mogelijkheid om gegevens van verschillende onderzoeken met elkaar te kunnen vergelijken.

In de rapportages van de inspectie worden de indicatoren verwoord in tekstgedeelten die, al naar gelang de lokale situatie, genuanceerd worden. Een normindicator is een hulpmiddel voor de inspecteur om te komen tot vergelijkbare oordelen, die objectiveerbaar zijn.

NB. In dit waarderingskader zijn de normindicatoren niet vermeld omdat de Erfgoedinspectie deze nog zal uittesten in de inspecties die in 2006 en de eerste helft van 2007 worden uitgevoerd.

Toelichting op de drie domeinen

Monumenten zijn ooit aangewezen op grond van hun cultuurhistorische waardebepaling. In de Memorie van Toelichting op de Monumentenwet 1988 wordt het begrip 'cultuurhistorische waarde' omschreven als: 'de aan een bouwwerk of gebied toegekende waarde, gekenmerkt door het beeld dat is ontstaan en door het gebruik dat de mens in de loop van de geschiedenis van dat bouwwerk of dat gebied heeft gemaakt'. Het begrip cultuurhistorische waarde' komt herhaaldelijk terug in het waarderingskader omdat de inspectie dit ziet als een van de belangrijkste achtergronden van het wezen van een monument. De inspectie richt zich vanzelfsprekend op de formele vraag of de wet wordt nageleefd door de betrokken partijen. Daarbij kan en moet de inspectie steeds uitgaan van de intrinsieke waarden van het monument zelf. Elke actie die wordt ondernomen moet gericht zijn op de instandhouding van die waarden, en moet in dat kader worden beoordeeld.

Om die reden gaat het bij het domein 'resultaten' om het behoud van de beschermde waarden, om de manier waarop een eigenaar omgaat met die waarden en om de realisatie van werkzaamheden die leiden tot een verantwoord resultaat.

De inspectie wil daarmee niet voorschrijven hoe dat moet gebeuren, maar wel wil zij toezicht kunnen houden op de uiteindelijke resultaten die door anderen worden behaald. De strekking van de Monumentenwet 1988 nodigt daartoe uit, omdat impliciet de juiste interpretatie van het vergunningstelsel hiermee aan de orde is.

In het domein 'effectiviteit' zijn de meeste kwaliteitskenmerken herleidbaar tot specifieke artikelen in de wet. Toch worden ook daar kwaliteitskenmerken onderzocht die in ondersteunende zin bijdragen aan het beoogde wettelijke doel. Zo is deugdelijk onderzoek op cultuurhistorisch gebied een belangrijke voorwaarde voor het vervaardigen van een aanvaardbaar restauratieplan dat beoogt zoveel mogelijk van de beschermde waarden intact te laten.

Onderdelen als 'werkwijze bij planbehandeling' en 'advisering door een monumentencommissie' zijn direct te koppelen aan specifieke wetsartikelen 11 tot en met 17.

Ook de uitvoering van de werkzaamheden moeten recht doen aan de waarden van het monument zelf. Uitvoering conform de verleende vergunning is een eerste vereiste, maar deskundige begeleiding en uitvoering zijn ook van groot belang. Deze laatste indicatoren zijn niet wettelijk vastgelegd, maar kunnen niet los gezien worden van de bedoeling van de wet.

Tenslotte is het domein 'waarborg' het minst gelieerd aan specifieke wetsartikelen. Toch mag bijvoorbeeld een kwaliteitskenmerk over aanwezige kennis gelezen worden als een impliciete beantwoording van de strekking van de wet, namelijk om te komen tot een zorgvuldige planbehandeling en besluitvorming. Daartoe draagt ook het hebben van een beleid over monumentenzorg bij, evenals het uitvoeren van handhaving in de eerste lijn en informatieoverdracht aan eigenaren en betrokkenen. Zijdelijks wordt gezien of een gemeente de documentatie voor alle betrokkenen op orde heeft en of kwaliteitszorg een onderdeel is van de manier waarop zij haar beleid tegen het licht houdt.

De Erfgoedinspectie heeft niet de intentie dergelijke kwaliteitskenmerken uitputtend te toetsen, omdat daarvoor andere toezichtmogelijkheden gelden (bijvoorbeeld een accountantsdienst of een gemeentelijke Rekenkamer). Wel draagt een beeld van dergelijke aspecten bij aan een algemene beeldvorming van de kwaliteit van de monumentenzorg ter plaatse.

Samenvattend kan gesteld worden dat de lijst aan kwaliteitskenmerken en daarbij behorende indicatoren een compleet overzicht vormt van wat zich in de monumentenzorg op het gebied van instandhouding allemaal afspeelt. Het waarderingskader kan daardoor wellicht overkomen als een ideale situatie, waaraan misschien maar weinigen kunnen voldoen, of als een utopisch beeld van hoe de monumentenzorg idealiter geregeld zou moeten zijn.

Het waarderingskader moet echter gezien worden als een instrument dat dient als uitgangspunt voor de inspecties, waarbij een beeld kan worden gevormd van de staat van de rijksmonumentenzorg in een bepaalde gemeente.

Door het toetsen van de monumentenzorg op de aspecten uit het kader wordt getracht een kwaliteitsverbetering van de instandhouding in de gemeente te bereiken.

Een tweede doel is het analyseren van meer algemene problemen in de monumentenzorg, die kunnen worden geconstateerd na het uitvoeren van meerdere gemeentelijke inspecties. Op de geconstateerde algemene problemen kan de inspectie vervolgens thematische onderzoeken inrichten.

Waarderingskader Instandhouding Rijksmonumenten

DOMEIN: RESULTATEN

Deelvraag: Het bestand aan monumenten wordt zorgvuldig in stand gehouden

BESCHERMDE WAARDEN

- R 1 De waarden van het beschermde monument zijn, sinds de aanwijzing, op aanvaardbaar niveau behouden
 - R 1.1 De redengevende omschrijving is nog van toepassing
 - R 1.2 De schoonheid, de betekenis voor de wetenschap en/of de cultuurhistorische waarden zijn voldoende behouden

VISIE OP INSTANDHOUDING

- R 2 De eigenaar heeft een visie op instandhouding gericht op de waarden van het monument
 - R 2.1 De eigenaar voelt zich verantwoordelijk voor de instandhouding van zijn monument
 - R 2.2 De eigenaar geeft uitvoering aan zijn visie op de instandhouding van het monument
 - R 2.3 De eigenaar heeft een deugdelijk plan voor de instandhouding van het monument

RESTAURATIE EN/OF WIJZIGING

- R 3 De restauratie en/of wijziging heeft geleid tot een verantwoord resultaat
 - R 3.1 Het ingediende plan vormt voldoende basis voor een deugdelijke restauratie
 - R 3.2 De verleende vergunning regelt adequaat de op instandhouding gerichte werkzaamheden
 - R 3.3 De overheid heeft de werkzaamheden op de juiste wijze begeleid
 - R 3.4 De restauratie en/of wijziging is op de juiste wijze uitgevoerd
 - R 3.5 De uitvoering van de werkzaamheden is een bijdrage aan een juist beheer van het monument
 - R 3.6 Van de restauratie en/of wijziging van het monument is een schriftelijke verantwoording gemaakt
 - R 3.7 De subsidies en financiële regelingen hebben de instandhouding van het monument gestimuleerd

DOMEIN: EFFECTIVITEIT

Deelvraag: Het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig

ONDERZOEK

- E 1 Er is deugdelijk onderzoek verricht op cultuurhistorisch en/of bouwtechnisch gebied
 - E 1.1 Het onderzoek is voorafgaand aan de planvorming uitgevoerd
 - E 1.2 Gedurende de werkzaamheden wordt nader onderzoek verricht
 - E 1.3 Het onderzoek is deskundig en van voldoende diepgang
 - E 1.4 De resultaten van het betreffende onderzoek zijn verwerkt in het plan
 - E 1.5 De resultaten zijn vastgelegd en gedocumenteerd

PLANVORMING

- E 2 Er is een deugdelijk plan opgesteld
 - E 2.1 De initiatiefnemer heeft een ontvankelijk plan ingediend
 - E 2.2 Bij plannen van ingrijpende aard en bij plannen waar dat gewenst wordt, is vooroverleg gevoerd tussen de initiatiefnemer en de overheid
 - E 2.3 Het restauratieplan gaat uit van behoud en herstel van de aanwezige waarden uit het oogpunt van monumentenzorg
 - E 2.4 De werkzaamheden zijn goed aangegeven en de noodzaak is goed beargumenteerd

PLANBEHANDELING

- E 3 De werkwijze bij het verlenen van vergunningen is correct
 - E 3.1 De overheid zorgt voor voldoende deskundigheid
 - E 3.2 De procedure wordt op zorgvuldige wijze gevolgd
 - E 3.3 De wettelijke termijnen worden gehanteerd

ADVISERING

- E 4 De adviezen doen recht aan de waarden van het monument
 - E 4.1 De adviezen zijn deskundig
 - E 4.2 De adviezen zijn transparant en dragen bij aan een juiste besluitvorming
 - E 4.3 Het adviesorgaan is voldoende deskundig
 - E 4.4 Het adviesorgaan werkt professioneel

BESLUIT

- E 5 Het besluit doet recht aan de waarden van het monument
 - E 5.1 Er is rekening gehouden met de adviezen op het gebied van de monumentenzorg
 - E 5.2 Het besluit is op basis van een duidelijke gemotiveerde afweging gemaakt
 - E 5.3 Indien voor een bepaalde restauratie geen vergunning nodig is, heeft de overheid op goede gronden tot deze beoordeling kunnen komen

UITVOERING

- E 6 De werkzaamheden doen recht aan de waarden van het monument
 - E 6.1 De werkzaamheden worden uitgevoerd conform de vergunning
 - E 6.2 De werkzaamheden worden deskundig begeleid
 - E 6.3 De werkzaamheden worden deskundig uitgevoerd

BEHEER EN ONDERHOUD

- E 7 De instandhouding van het monument is voldoende gewaarborgd
 - E 7.1 Het object wordt op de juiste wijze beheerd
 - E 7.2 Het object wordt goed onderhouden
 - E 7.3 Het object wordt op de juiste wijze gebruikt

DOMEIN: WAARBORG

Deelvraag: de zorg voor de monumenten is verzekerd

KENNIS

- W 1 Er is voldoende actuele kennis beschikbaar op het gebied van de monumentenzorg, ten behoeve van de ontwikkeling van cultuurhistorisch beleid en ten behoeve van de behandeling van bouwplannen
 - W 1.1 Er is voldoende cultuurhistorische kennis
 - W 1.2 Er is voldoende restauratietechnische kennis
 - W 1.3 Er is voldoende kennis op het gebied van de subsidie- en overige financiële regelingen
 - W 1.4 Er is voldoende kennis van de betreffende wet- en regelgeving
 - W 1.5 De benodigde kennis wordt adequaat ingezet ten behoeve van alle werkzaamheden

TOEZICHT EN HANDHAVING

- W 2 De gemeente heeft een handhavingsbeleid
 - W 2.1 De gemeente houdt toezicht op de naleving van de Monumentenwet 1988
 - W 2.2 De gemeente maakt haar handhavingsbeleid inzichtelijk

INFORMATIEOVERDRACHT

- W3 De overheid zorgt voor informatieoverdracht op het gebied van de monumentenzorg
 - W 3.1 Er is beleid op het gebied van communicatie
 - W 3.2 De continuïteit van de informatieoverdracht wordt gewaarborgd
 - W 3.3 De betrokkenen worden op de juiste wijze geïnformeerd

DOCUMENTATIE

- W 4 De documentatie op het gebied van de monumentenzorg is op orde
 - W 4.1 In het dossier zitten de relevante stukken
 - W 4.2 De gemeente houdt wijzigingen in het vergunningenregister bij
 - W 4.3 De documentatie is raadpleegbaar bij de overheid

BELEID

- W 5 De overheden hebben een beleidsvisie voor de monumentenzorg
 - W 5.1 Er is een monumentenverordening
 - W 5.2 Er is een actueel beleidsplan voor de monumentenzorg
 - W 5.3 Het welstandsbeleid houdt rekening met de aanwezige cultuurhistorische waarden
 - W 5.4 Het ruimtelijk en stedelijk beleid wordt door de aanwezige monumenten (en historische structuren) geïnspireerd

KWALITEITSZORG

- W 6 Er is sprake van kwaliteitszorg voor de monumentenzorg
 - W 6.1 Het beleid en de processen worden geëvalueerd
 - W 6.2 Er wordt gericht gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit

MAATSCHAPPELIJKE MEERWAARDE

- W 7 De maatschappelijke meerwaarden van de monumentenzorg zijn onderkend
 - W 7.1 Er is rekening gehouden met de educatieve waarde
 - W 7.2 Er is rekening gehouden met de toeristische waarde van monumenten en historische structuren
 - W 7.3 De economische waarde van de monumenten wordt op de juiste wijze afgewogen

Bijlage 3: Afkortingen

APA	Algemene verklaring van Positief Advies van de RACM
BWT	Bouw- en Woningtoezicht
BSDG	Beschermde stads- en dorpsgezichten
DCE	Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW
FGM	Federatie Grote Monumentengemeenten
fte	fulltime equivalent
NCM	Stichting Nationaal Contact Monumenten
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (voorheen RDMZ)
RDMZ	Rijksdienst voor de Monumentenzorg (voorganger van de RACM)
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Colofon

Uitgave

Erfgoedinspectie / Monumenten
Hoftoren, Rijnstraat 50
Postbus 16478 (IPC 3500)
2500 BL Den Haag

Algemeen telefoonnummer	+31 (0)70 – 412 4012
Fax	+31 (0)70 – 412 4014
E-mail	info@erfgoedinspectie.nl
Website	www.erfgoedinspectie.nl

Den Haag, 28 september 2007

Over de Erfgoedinspectie / Monumenten

De sector Monumenten houdt toezicht op de naleving van de Monumentenwet 1988 op het terrein van de gebouwde monumentenzorg.

Daartoe inspecteert de sector alle gemeenten die vergunningen geven voor monumenten en ruimtelijk beleid voeren voor beschermde stads- en dorpsgezichten. Ook zien we toe op de instandhouding van de rijksmonumenten zelf.

We inspecteren verder op rijksniveau de aanwijzing van monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. Bovendien is er toezicht op particuliere betrokkenen: eigenaren, stichtingen en belangenkoepels. Daarbij kijken we naar het beheer en gebruik van de monumenten.